

تبیین مبانی زیبایی در قرآن و ارائه الگویی برای تربیت زیبایی شناسانه براساس آن

علی اصغر ماشینی^۱؛ امیر حسین دهقان منشادی^۲؛ سید احمد هاشمی^۳؛ عباس قلناش^۴

چکیده

هدف از انجام این پژوهش تبیین مبانی زیبایی در قرآن و ارائه الگویی برای تربیت زیبایی شناسانه بر اساس آن است. روش تحقیق از نوع کیفی و بر اساس روش تحلیل محتوای قیاسی است. حوزه پژوهش در این پژوهش شامل تحلیل محتوای آیات قرآن کریم و کلیه کتب و منابع نوشته شده پیرامون مبحث تربیت زیبایی شناسی از دیدگاه قرآن است. روش نمونه گیری از نوع هدفمند است. برای جمع آوری اطلاعات از شیوه فیش برداری از کتب و منابع مرتبط استفاده گردیده است. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات، روش تحلیل محتوا با استفاده از نظام مقوله بندی قیاسی است. برای این منظور از روش کدگذاری موضوعی سه مرحله ای استفاده شد و داده ها به شیوه کدگذاری باز، محوری و گزینشی مورد تحلیل قرار گرفتند و در نهایت به ارائه الگو پرداخته شده است. در این پژوهش برای بررسی روایی از معیار باورپذیری و برای پایایی، از معیار اطمینان پذیری استفاده شده است. نتایج به دست آمده نشان می دهد که ابعاد مفهوم زیبایی و مبانی آن در قرآن شامل سه مؤلفه کلی تناسب، معنا و هدفمندی است که از طریق ترکیب حدود ۱۵۲ مفهوم اولیه و ۱۶ مقوله محوری به دست آمده است. همچنین، در رابطه با

mashinch5656@gmail.com

۱. استادیار گروه علوم تربیتی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران.

amirhossein.dehghan.manshadi@gmail.com

۲. دانشجو دکتری فلسفه تعلیم و تربیت، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران.

hmd_hashemi@yahoo.com

۳. دانشیار گروه علوم تربیتی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران.

abass14635@gmail.com.

۴. دانشیار گروه علوم تربیتی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران.

اصول و روش‌های تربیت زیبایی شناسانه در قرآن نتایج حاکی از آن است که اصول زیبایی در قرآن کریم شامل اصل خداگونه شدن، اصل تعادل، انسجام، هدفمندی، پالایش ذهن، اصل ایثار، بخشش، فروتنی، انسجام، تعادل بین فرم و محتوا، قدرشناسی، انتظام، صداقت، تعهد، اصل احترام، اصل تشبه به زیبایی مطلق، اصل تناسب و هماهنگی، اصل کارایی، اصل عمل مداری، اصل نظرورزی وثیق، اصل همسویی مهارت و دانش و اصل کرامت و صیانت دیگران می‌باشد. این اصول مبتنی بر روش‌های زیباسازی معنوی فضای یادگیری، زیباسازی اخلاقی فضای یادگیری، زیباسازی محسوس فضای یادگیری و زیباسازی معقول فضای یادگیری است و به تحقق پیامدهای زیباسازی تعامل بین مربی و متربی و زیاتر شدن فضای یادگیری می‌انجامد.

واژگان کلیدی: قرآن، تربیت زیبایی شناسانه، تعلیم و تربیت، جمال، زیبایی‌های انتزاعی.

مقدمه

مباحث مربوط به زیبایی و زیبایی‌شناسی شاخه‌ای از مطالعات فلسفی‌اند که با داوری در باب زیبایی، زشتی و والایی پدیده‌ها سر و کار دارند (هالینگ دیل، ۱۳۹۱). امروزه زیبایی‌شناسی به عنوان یکی از مباحث کمتر پرداخته شده فلسفی، در تعلیم و تربیت از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، لزوم ورود مباحث مربوط به زیبایی در ساز و کار تعلیم و تربیت و فعالیت‌های مرتبط با آن، از مدت‌ها پیش توسط اندیشمندان حوزه‌ی تربیت زیباشناختی مورد تأکید و توجه بوده است. حامیان تربیت زیباشناختی، در آثار متعدد خود نقش بی بدیل زیبایی را در ارتقاء کیفیت آموزش و یادگیری متذکر شده‌اند (آیزنر، ۲۰۱۶). صرف نظر از تفاوت‌های اساسی در دیدگاه‌های فلسفی اندیشمندان این حوزه، این نوع تربیت مترادف با تربیت هنری و به طور عام به معنای تربیت در قلمرو هنرها و از طریق هنرها است. این امر در حالی است که مباحث مربوط به زیبایی و زیبایی‌شناسی - به دلیل ماهیت خود در ارزیابی زشتی، زیبایی و والایی پدیده‌ها - عمدتاً در بطن نظام‌ها و دیدگاه‌های فلسفی ساخته و پرداخته می‌شوند و بر این اساس، گزاره‌های هر نظام فلسفی با هر نحله فکری، در باب حقیقت هستی، انسان و ویژگی‌ها و نقش او در این جهان، علاوه بر محتوا، بر نوع ورود و نقش این مباحث در فعالیت‌های تربیتی، نقشی تعیین کننده ایفا می‌کنند. از اینمنظر، زیبایی در آموزه‌های اسلام، دارای مفهومی سرشار و فراگیر است که نمی‌توان ورود آن را به ساز و کار تعلیم و تربیت، محدود و منحصر به هنر و فعالیت‌های هنری دانست. جایگاه متمایز و منحصر به فرد این مفهوم، در آموزه‌های اسلام، در آراء اندیشمندان متقدم و متاخر مسلمان و غیر مسلمان، به خوبی مشهود است. از این حیث، اکثر قریب به اتفاق فلاسفه‌ی مسلمان متقدم، از جمله فارابی، ابن سینا، رازی، سهروردی، خواجه نصیر طوسی، ابن عربی، غزالی و ملاصدرا، خداوند را غایت زیبایی و اصل و منشاء همه‌ی زیبایی‌ها دانسته‌اند، آن‌ها در تعاریف خود از زیبایی، بر رابطه‌ای بنیادین بین زیبایی، خبر، فضیلت، عشق، شوق، شادی، حرکت و کمال تأکید داشته‌اند. در همین راستا، فلاسفه‌ی مسلمان، واژه‌های «حسن» و «جمال» زیبایی را در برابر اقبیح» (زشتی)، به امور محسوس - اموری که با حواس ادراک می‌شوند - و امور معقول - اموری که با عقل ادراک می‌شوند - اطلاق کرده‌اند (طوسی، بی تا: ۳۴۶؛ غزالی، بی تا: ۱۱) و از این منظر، افعال خیر و خوب را امور زیبا و افعال بد و شر را زشت دانسته‌اند. علاوه بر این، اندیشمندان مسلمان،

همواره به «زیبایی» به عنوان اصل بنیادین امور اخلاقی اشاره داشته‌اند. این امر در میان اندیشمندان مسلمان معاصر نیز ادامه داشته است. علامه طباطبایی خداوند را منشاء زیبایی و زیبایی را مساق هستی و آفرینش (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱: ۳۱) و محبوبیت خداوند را در دل آدمی به سبب مجذوب شدن آن در برابر زیبایی‌ها و کمالات دانسته است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۱: ۲۱۵). علامه جعفری (۱۳۶۹) نیز اخلاق را در اسلام، زیر مجموعه‌ی زیبایی دانسته و از نظر سید حسین نصر، این پیوند در متون اسلامی، در کاربرد واژه‌ی «حسن» تجلی یافته است. نصر، همچنین، اسلام را دین زیبایی و زیبایی را در اسلام، «جاذبه‌ی قدرتمند حقیقت الهی» و «شاهراه دستیابی به خدا دانسته است (نصر، ۱۳۱۱: ۲۱۳). از میان دانشمندان غیر مسلمان، ویلیام سی چیتک (۲۱۱۱)، در مقالات متعددی از خود، مفهوم زیبایی را از جمله‌ی مفاهیم کلیدی در آموزه‌های اسلام بر شمرده است و بر زیبایی درونی آدمی که بر اساس آموزه‌های اسلامی، ریشه‌ای الهی دارد، تاکید کرده است. علاوه بر این، پروفیسور فاشه، استاد مسیحی دانشگاه هاروارد، بر اساس حدیثی از حضرت علی علیه السلام، که می‌فرماید: انبیه کل امرئ ما بحسنها، در مقالات متعددیاز خود اذعان داشته است که مفهوم زیبایی در اسلام فهم آدمی را از دور بعد اساسی حیات، یعنی «آموختن» و «ارزش» به کلی دگرگون می‌کند (فاشه، ۲۱۱۷ به نقل از عطایی، ۱۳۹۱).

با این همه، مفهوم زیبایی در پژوهش‌های حوزه‌ی تربیت اسلامی، از جایگاه مناسبی برخوردار نبوده است. از زمره‌ی پژوهش‌های مهم معاصر می‌توان از سه پژوهش که توسط باقری (۱۳۹۷)، علم الهدی (۱۳۱۱) و صادق زاده و همکاران (۱۳۹۲) انجام شده است، نام برد. باقری (۱۳۹۷) در کوشش برای تدوین فلسفه‌ی تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران، ذیل مبانی ارزش شناختی و اصول تعلیم و تربیت - و به همراه هفت مبنای دیگر - به موضوع زیبایی و ارزش زیبایی شناختی پرداخته است. او در این باب، از «اعتلای ذائقه زیبایی، به عنوان یکی از اصول متناظر با مبنای زیبایی و ارزش زیباشناختی، نام می‌برد و سپس از اعتلای ذائقه‌ی زیبایی به عنوان قاعده‌ای تجویزی یاد می‌کند که بیانگر لزوم اعتلای فائقه‌ی رایج و طبیعی آدمی در شناخت زیبایی است و در این عرصه، بر ملاحظه‌ی غایت نگر که ناظر بر گونه‌ای اعتلا در ذائقه‌ی زیبایی افراد است که توانایی انتخاب چیزی با زیبایی کمتر را بر حسب ملاحظه‌ی غایی امکان پذیر می‌کند، تاکید می‌کند، در همین راستا، علم الهدی (۱۳۱۱) نیز در پژوهش

خود، در کنار مبانی وجودشناسی میانی انسان‌شناسی میانی معرفت‌شناسی و در ذیل مبانی ارزش‌شناسی به این مبحث پرداخته‌اند. او در این پژوهش، از زیبایی به عنوان یکی از جلوه‌های هستی، در کنار سه مقوله‌ی دانایی، دارایی، توانایی نام برده است. پژوهش دیگری که در همین زمینه در سالهای اخیر انجام شده است، توسط صادق زاده و همکاران (۱۳۹۲) صورت گرفته است. آنها در پژوهش خود که به تدوین سند آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، اختصاص داشت، انواع تربیت، و با توجه به شئون حیات آدمی، بعد از تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، تربیت زیستی و بدنی، تربیت اجتماعی و سیاسی، تربیت اقتصادی و حرفه‌ای و تربیت علمی و فناوری، به تربیت هنری و زیبایی شناختی اشاره کرده و وظیفه‌ی آن را آماده‌سازی فردی و جمعی متربیان در مسیر تحقق شأن هنری و زیبایی شناختی حیات طیبه عنوان کرده‌اند. از این حیث، به نظر می‌رسد، سایه‌ی تربیت زیباشناختی و تعریف آن، و بنابراین فرو کاستن و منحصر کردن معنای زیبایی به هنر و فعالیت‌های هنری، حوزه‌ی مطالعات مربوط به تعلیم و تربیت اسلامی را نیز تحت تاثیر خود قرار داده است. به این منظور، قرآن به عنوان متقن‌ترین و مستندترین متن دینی در اسلام که حاوی اصیل‌ترین و بنیادی‌ترین گزاره‌های دینی در اسلام است، در کانون پژوهش حاضر قرار گرفته است. از این رو، این پژوهش، ضمن تبیین مبانی زیبایی در قرآن، در صدد ارائه‌ی الگویی برای تربیت زیبایی شناسانه بر اساس آن است.

روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق حاضر؛ کیفی از نوع تحلیل محتوا قیاسی است. در واقع، تحقیق حاضر از نوع تحقیقات کیفی است که با استفاده از رویکرد وصفی - تفسیری به تحلیل مبانی و اصول زیبایی و تربیت زیبایی شناسانه از نظر قرآن کریم می‌پردازد. در این تحقیق از روش تحلیل محتوای قیاسی و مطالعه منابع اصیل اسلامی چون قرآن و نیز سایر منابع و مدارک موجود استفاده شد. بدین معنی که مهمترین مؤلفه‌های تربیت زیبایی‌شناسی از نظر قرآن استخراج و براساس آنها به تدوین و ارائه الگوی تربیت زیبایی شناسانه اقدام شده است. بنابراین می‌توان بیان کرد که این تحقیق کیفی بوده و از نظر هدف از نوع تحقیقات بنیادین است. روش کار در این

تحقیق به این صورت است که ابتدا همه آیات واجد واژه‌های مربوط به زیبایی در قرآن یا یکی از مشتقات آن گردآوری شده و سپس با توجه به نقش دستوری، صیغه‌ها و اوزان خود، در متن آیه مربوطه، با واژه فارسی «زیبایی» ترجمه شدند تا راه برای دریافت مفهوم واضح‌تر و دقیق‌تری از این واژه گشوده شود. بعد از این مرحله، با مطالعه و بررسی دقیق ترجمه‌ها و تفاسیر مفسران مشهور در باب هر یک از آیات مذکور و با باهم‌نگری این معانی با تفسیر آیه مربوطه، به مفهوم دقیق این واژه و واژه‌های متضاد آن در استعمال قرآنی آنها، پرداخته شده است. روش کدگذاری یکی از روش‌های کاربردی، رایج و مهم در تحلیل پردازی است که به اعتقاد ایمان و محمدیان (۱۳۹۴)، کدگذاری به فرایندی از تحلیل اشاره دارد که از خلال آن مفاهیم تشخیص داده شده، ابعاد و خصوصیات آن در داده‌ها کشف می‌گردند. در روش کدگذاری به ترتیب این اقدامات صورت گرفت:

• کدگذاری باز

• کدگذاری محوری

• کدگذاری گزینشی یا کانونی

• ارزیابی نتایج نهایی

در این پژوهش برای جمع‌آوری اطلاعات از شیوه فیش‌برداری از کتب و منابع مرتبط استفاده گردیده است. به عبارتی در این تحقیق، جهت استخراج پاراگراف‌های مرتبط با موضوع پژوهش از منابع، فیش‌برداری شده است. محقق با مطالعه دقیق متون مورد نظر و به همراه معنا کردن و علامت‌گذاری آنها، متن کامل یا خلاصه شده یا گزیده مطالب را بر روی فیش یا برگه در محل مخصوص ثبت می‌نماید. با تنظیم این اطلاعات ثبت شده و طبقه‌بندی آنها و به تناسب موضوعات و مباحث مطرح شده از این اطلاعات استفاده می‌شود. متن مورد استفاده برای ثبت در فیش ممکن است عین مطلب و به صورت نقل مستقیم یا برداشت محقق از مطلب و به صورت نقل و قول غیر مستقیم و یا ترجمه از متن به زبان دیگری باشد. روش گردآوری اطلاعات در این مطالعه روش کتابخانه‌ای بوده، که در تمام تحقیقات علمی مورد استفاده قرار می‌گیرد و در بعضی از آنها موضوع تحقیق از نظر روش، از آغاز تا انتها متکی بر یافته‌های تحقیق کتابخانه‌ای است. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات در این تحقیق، روش

تحلیل محتوا با استفاده از نظام مقوله‌بندی قیاسی انجام می‌شود. در روش تجزیه و تحلیل اطلاعات در پژوهش کیفی، محقق با استفاده از عقل و منطق و غور و اندیشه باید اسناد، مدارک و اطلاعات را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار دهد و حقیقت و واقعیت را کشف و درباره فرضیه‌ها اظهار نظر نماید.

یافته‌های پژوهش

هدف از انجام این پژوهش تبیین مبانی زیبایی در قرآن و ارائه الگویی برای تربیت زیبایی شناسانه بر اساس آن بوده است. روش تحقیق از نوع کیفی و بر اساس روش تحلیل محتوای قیاسی است. حوزه پژوهش در این پژوهش شامل تحلیل محتوای آیات قرآن کریم و کلیه کتب و منابع نوشته شده پیرامون مبحث تربیت زیبایی‌شناسی از دیدگاه قرآن است. روش نمونه‌گیری از نوع هدفمند است. برای جمع‌آوری اطلاعات از شیوه فیش‌برداری از کتب و منابع مرتبط استفاده گردیده است. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات، روش تحلیل محتوا با استفاده از نظام مقوله‌بندی قیاسی است. برای این منظور از روش کدگذاری موضوعی سه مرحله‌ای استفاده شد و داده‌ها به شیوه کدگذاری باز، محوری و گزینشی مورد تحلیل قرار گرفتند و در نهایت به ارائه الگو پرداخته شده است. در این پژوهش برای بررسی روایی از معیار باورپذیری و برای پایایی، از معیار اطمینان‌پذیری استفاده شده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که ابعاد مفهوم زیبایی و مبانی آن در قرآن کریم شامل دو مؤلفه اصلی و کلی است که از طریق ترکیب حدود ۶۷ مفهوم اولیه یا زیرمؤلفه به دست آمده است. مؤلفه‌های اصلی ابعاد مفهوم زیبایی از نظر قرآن کریم به دو گروه زیبایی‌های محسوس و زیبایی‌های معقول تقسیم می‌شوند که این دسته‌بندی حاصل مراجعه مستقیم به آیات الهی و تحلیل آیات است.

جدول ۱- مؤلفه‌های پیرامون ابعاد مفهوم زیبایی از نظر قرآن کریم بر حسب سیاق آیات الهی

مؤلفه اصلی مفهوم زیبایی	زیرمؤلفه‌های ابعاد مفهوم زیبایی
زیبایی‌های محسوس	«برخورداری از کیفیات زیبایی شناسانه‌ی ظاهری»
زیبایی‌های معقول	«گذشت آگاهانه از خطای دیگران»- «عمل مداری»- «حفظ حرمت و کرامت دیگران»- «رعایت عدالت»- «رعایت انصاف» «گذشت»- «خویشتنداری»- «بخشندگی»- «حفظ حرمت و کرامت خود»- «فروتنی»- «خودپالایی»- «حق‌پذیری»- «عمل مداری»- «شجاعت»- «پایداری»- «از خود گذشتگی»- «پسندیدگی»- «انجام اعمال به بهترین صورت»- «مهربانی»- «خیرخواهی»- «احساس مسئولیت در قبال دیگران»- «حفظ حرمت و کرامت دیگران»- «اخلاص»- «میان‌ه‌روی»- «از خود گذشتگی»- «قدردانی»- «عمل مداری»- «خیرخواهی»- «فضل»- «حق‌پذیری»- «انجام عمل به بهترین صورت»- «راستی»- «حفظ حرمت و کرامت دیگران»- «رعایت کیفیات زیبایی شناسانه ظاهری»- «احساس مسئولیت در قبال دیگران»- «آزاد اندیشی»- «حق‌پذیری»- «فروتنی»- «احساس مسئولیت در قبال دیگران»- «عمل مداری»- «از خودگذشتگی»- «خیرخواهی»- «عمل مداری»- «حق‌پذیری»- «پایداری در راه عقیده»- «جامعیت»- «انجام عمل به بهترین صورت»- «خیرخواهی»- «قدرشناسی»- «برخورداری از کیفیات زیبایی شناسانه‌ی ظاهری»- «رعایت نظم»- «آزاد اندیشی»- «خودبسنده‌گی»- «اصالت»- «ثبات رای و نظر»- «پایداری»- «بخشندگی»- «حفظ حرمت و کرامت دیگران»- «از خود گذشتگی»- «برخورداری از رفاه مادی و معنوی»- «رعایت عدالت»

دربخش بعدی نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که ابعاد مفهوم زیبایی و مبانی آن در قرآن که حاصل تحلیل محتوای متون مرتبط با زیبایی در قرآن است؛ شامل سه مؤلفه کلی تناسب، معنا و هدفمندی است که از طریق ترکیب حدود ۱۵۲ مفهوم اولیه و ۱۶ مقوله محوری به دست آمده است.

جدول ۲- مؤلفه‌های پیرامون ابعاد مفهوم زیبایی از نظر قرآن کریم بر حسب متون مرتبط

مؤلفه‌های اصلی استخراج شده	زیرمؤلفه‌های استخراج شده
تناسب	زیبای‌های محسوس - هماهنگی آوایی - موسیقی و آهنگ - جذابیت کلام
معنا	حسن - زیبایی‌های معقول - جمال - حسن معقول - ساختار معنا - خیال - تصویرسازی خیالی
هدفمندی	پیوستگی - اعتدال - تناسب - توازن - انتظام

همچنین، در رابطه با اصول و روش‌های تربیت زیبایی شناسانه در قرآن نتایج حاکی از آن است که اصول زیبایی در قرآن کریم شامل ۲۱ اصل قرآنی است که از ترکیب حدود ۱۵۱ مفهوم اولیه به دست آمده است.

این اصول عبارتند از: اصل خداگونه شدن، اصل تعادل، انسجام، هدفمندی، پالایش ذهن، اصل ایثار، بخشش، فروتنی، انسجام، تعادل بین فرم و محتوا، قدرشناسی، انتظام، صداقت، تعهد، اصل احترام، اصل تشبیه به زیبایی مطلق، اصل تناسب و هماهنگی، اصل کارایی، اصل عمل مداری، اصل نظرورزی وثیق، اصل همسویی مهارت و دانش و اصل کرامت و صیانت دیگران می‌باشد.

جدول ۳- مؤلفه‌های پیرامون اصول تربیت زیبایی شناسانه در قرآن کریم بر حسب سیاق آیات و متون مرتبط

مؤلفه‌های اصلی تربیت زیبایی شناسانه	زیرمؤلفه‌های اصول تربیت زیبایی شناسانه
اصل خداگونه شدن	خداگونه‌گی - گرفتن رنگ خدایی - هدایت یافتگی - سعادت‌مندی - نمایندگی خدا در زمین - خدایی شدن - خلق زیبایی - برگزیدن خدا به عنوان رب و معبود - گرفتن رنگ خدایی - تشبیه به زیبایی مطلق

تحول بنیادین در تمام عرصه‌های زندگی - گرویدن به خدا - گرویدن به زیبایی - زیبایی نیت - زیبایی اراده - معرفت - زیبایی مطلق - زیبایی حقیقی - زیبایی اندیشه - زیبایی اعتقاد - عمل مداری	اصل تشبه به زیبایی مطلق
تحقق صفت جلالیه اتقان - تحقق صفت جمالیه حسن - اصل تعادل - هماهنگی - دایره تناسب - پرهیز از زیاده روی و کم روی - اصل تناسب - اصل رعایت اندازه‌ها - رعایت تناسب	اصل تناسب و هماهنگی
اصل هدفمندی - تصمیمات هدفمند	اصل هدفمندی
اصل کارایی - پرهیز از ناکارآمدی - خلق فضا برای یادگیری - کارایی امور - تصمیمات راهگشا	اصل کارایی
عمل مداری مربی - ظهور اندیشه در عمل - همسویی نظر و عمل - ظهور عقیده در سخن و عمل	اصل عمل مداری
نظروری - تفکر - تعادل - کارایی - تفکر در عمل - تعادل - تناسب - اندیشه - تفکر در تصمیم‌گیری - نظروری وثیق - عدم سوگیری - استدلال روشن	اصل نظروری وثیق
عمل مداری در خلق فضای یادگیری - همسویی مهارت و دانش - تخصص - مهارت	اصل همسویی مهارت و دانش
تعادل بین نظر و عمل - تناسب بین توانایی و عمل - کارایی در خلق فضای یادگیری	اصل تعادل
خیرخواهی - تلاش برای رساندن بهره به متری - در نظر گرفتن منابع - در نظر گرفتن منافع - خیرخواهی - صیانت از ارزش‌ها - حفظ کرامت دیگران - چیدمان فضای یادگیری - تناسب فضای یادگیری - کاربرد رفتار و کلمات شایسته	اصل کرامت و صیانت دیگران
تعهد - مبالات - انسجام - تعادل - کارایی - تعهد به متری - وظیفه - تناسب عمل - ارزش - ایثار - از خودگذشتگی - عدالت - تعادل در ایثار - رعایت نسبت‌ها	اصل تعهد
هماهنگی بین فرم و محتوا - انسجام درونی - پیوستگی بیرونی	اصل تعادل بین فرم و محتوا
راستی - عدالت - صداقت - سخن حق - پرهیز از ظلم - عدالت‌ورزی	اصل صداقت

اصل قدردانی	قدرشناسی - دوری از بی تفاوتی - دوری از بی توجهی به زحمات دیگران - دوری از ناسپاسی - تعادل بین فرم و محتوا
اصل انتظام	قانون مداری - برقراری نظم - برقراری انضباط
اصل انسجام	گذشت آگاهانه - تداوم احترام - تعمیق احترام - حس عزت - حس کرامت - تسهیل گری در خلاقیت و نوآوری - ثبات در رای - ثبات در نظر - نظرورزی وثیق - اندیشه ورزی - عقلانیت - انسجام اعمال - تناسب اعمال - شجاعت در تصمیم گیری - جسارت در تصمیمات
اصل فروتنی	دوری از خشم - دوری از افراط - دوری از ناکارآمدی - دوری از عمل نامتوازن - خودبسندگی - خودکفایی - بی نیازی از غیر
اصل بخشش	بخشش - فضل - صدقه - دوری از تکبر - دوری از خودبرتربینی
اصل پالایش ذهن	خودپالایی - نقد خود - حقی پذیری - پالایش ذهن - ارتقای کارایی - استفاده از تجربیات

در بخش بعدی نتایج بیانگر این بوده است که این اصول مبتنی بر روش های زیباسازی معنوی فضای یادگیری، زیباسازی اخلاقی فضای یادگیری، زیباسازی محسوس فضای یادگیری و زیباسازی معقول فضای یادگیری می باشد.

جدول ۴- مؤلفه های پیرامون روش های تربیت زیبایی شناسانه بر اساس آیات قرآن کریم

مؤلفه اصلی روش تربیت زیبایی شناسانه	زیرمؤلفه های روش تربیت زیبایی شناسانه
زیباسازی معنوی فضای یادگیری	اصل خداگونه شدن - اصل تشبه به زیبایی مطلق - تعادل بین فرم و محتوا
زیباسازی اخلاقی فضای یادگیری	اصل انتظام - اصل صداقت - اصل تعهد - اصل احترام - اصل انسجام - اصل ایثار - اصل بخشش - اصل فروتنی - اصل قدرشناسی
زیباسازی محسوس فضای یادگیری	اصل همسویی مهارت و دانش - اصل کرامت و صیانت دیگران - اصل هدفمندی

زیباسازی معقول فضای یادگیری	اصل تناسب و هماهنگی - اصل نظرورزی وثیق - اصل عمل مداری - اصل کارایی - اصل پالایش ذهن
-----------------------------	---

بنابراین روش‌های تربیت زیبایی شناسانه در قرآن کریم عبارتند از چهار مؤلفه ۱-زیباسازی معنوی فضاییادگیری، ۲-زیباسازی اخلاقی فضای یادگیری، ۳-زیباسازی محسوس فضای یادگیری، ۴-زیباسازی معقول فضای یادگیری.

بحث و نتیجه گیری

در این پژوهش، سؤال اصلی تحقیق مبنی بر ارائه الگوی تربیت زیبایی شناسان بر اساس قرآن کریم بوده است. سؤال اصلی: الگوی مطلوب تربیت زیبایی شناسانه بر اساس مبانی زیبایی در قرآن کریم چیست؟

در پاسخ به این سؤال با توجه به نتایج به دست آمده باید گفت، مدل و الگوی پیشنهادی پژوهش مبنی بر تربیت زیبایی شناسانه بر اساس مبانی زیبایی در قرآن، مشتمل بر ۲۱ اصل محوری و ۴ روش تربیتی است که می‌تواند در امر تعلیم و تربیت مورد توجه قرار گیرد. بر این اساس، تربیت زیبایی شناسانه مطابق با مبانی زیبایی در قرآن کریم باید تابع اصولی نظیر: اصل خداگونه شدن، اصل تعادل، انسجام، هدفمندی، پالایش ذهن، اصل ایثار، بخشش، فروتنی، انسجام، تعادل بین فرم و محتوا، قدرشناسی، انتظام، صداقت، تعهد، اصل احترام، اصل تشبه به زیبایی مطلق، اصل تناسب و هماهنگی، اصل کارایی، اصل عمل مداری، اصل نظرورزی وثیق، اصل همسویی مهارت و دانش و اصل کرامت و صیانت دیگران باشد. این اصول مبتنی بر روش‌های زیباسازی معنوی فضای یادگیری، زیباسازی اخلاقی فضای یادگیری، زیباسازی محسوس فضای یادگیری و زیباسازی معقول فضای یادگیری است که تعامل بین مربی و متربی را زیباتر و فضای آموزش و یادگیری را دلنشین‌تر می‌کند. در مقایسه الگوی طراحی شده با ادبیات و مبانی نظری و یافته‌های علمی، یافته‌های این پژوهش با تحقیقات حسین زاده (۱۴۱۱)، آقایی و علم الهدی (۱۳۹۱)، عطایی (۱۳۹۱)، بلخاری قهری (۱۳۹۶)، شیخ بهایی (۱۳۹۱)، شریفی و رضازاده (۱۳۹۴)، مظفر و همکاران (۱۳۹۶)، ایازی (۱۳۹۱) و تهرانی

(۱۳۱۵) همسو و هماهنگ می‌باشد. در مجموع باید گفت، زیبایی از منظر اسلام، از گستره‌ای بسیار وسیع برخوردار بوده و وجوه مختلف حیات آدمی را در بر می‌گیرد. بنابراین تربیت زیبایی شناسانه، متضمن زیبایی در شئون مختلف حیات آدمی است. در این بین، آنچه مهم است نقش بی‌بدیل آدمی، به عنوان موجودی عامل و انتخابگر، در این میان است. بر این اساس، برای نیل به زیبایی در شئون مختلف حیات آدمی، باید از خود او آغاز کرد. به همین دلیل، آدمی و مؤلفه‌های وجودی او در این راه، بخش کانونی اهداف واسطی، تربیت زیبایی شناسانه را تشکیل می‌دهند. در این راستا، خداگونگی یا تشبیه به زیبایی مطلق، ناظر بر حیات ویژه‌ای است که عرصه‌های اندیشه و اعتقاد، امیال، اراده و عمل آدمی را در بر گرفته و موجبات تحولی بنیادین را در همه‌ی ارکان حیات آدمی فراهم می‌آورد. در این میان، زیبایی در اندیشه و عقیده به معنای شناخت خداوند و گرویدن به او به عنوان زیبایی مطلق و منشا و خالق زیبایی هاست. زیبایی امیال و خواسته‌ها، به معنای دوری از هر آنچه‌ای است که آدمی را از سرچشمه‌ی زیبایی دور می‌کند و گرایش به خواستنی‌های به واقع زیباست که در پرتو گرویدن به زیبایی مطلق معنا پیدا می‌کنند. زیبایی در ایثار، بخشش، فروتنی و... نیز به معنای برخورداری از نیات خیرخواهانه، مصلحت جویانه و مخلصانه است که از شائبه‌ی هرگونه ظلم، تعدی و فساد دور باشد. زیبایی در عمل، نیز ناظر بر هر عمل زیبایی شناسانه است که نتیجه‌ی معرفت به زیبایی مطلق، گرایش به او و اراده‌ی به تحقق زیبایی‌های حقیقی باشد. از این حیث، زیبایی در تربیت زیبایی شناسانه، هم وسیله‌ی راه است و هم مقصد آن. این امر به این معناست که آدمی (در این پژوهش، مربی) در ضمن تربیت زیبایی شناسانه، به قصد تشبیه به زیبایی مطلق، در عرصه‌ی اندیشه و اعتقاد، میل و اراده و نیز در عرصه‌ی عمل، به زیبایی‌های حقیقی تحقق بخشیده و از این طریق خود خالق زیبایی و مظهر آن گشته، سعادتمند می‌گردد.

در این پژوهش همچنین، دو سؤال به عنوان سؤال‌های فرعی مطرح شدند که در ادامه با رجوع به این پرسش‌ها به طور خلاصه به نتایج حاصل از پژوهش حاضر، پرداخته شده است.

سؤال فرعی اول: استخراج ابعاد مفهوم زیبایی بر اساس اصول زیبایی در آیات قرآن کریم چگونه است؟

در پی پاسخ به این پرسش به تحلیل مفهوم زیبایی در آیات قرآن پرداخته شد. نتایج این بخش از پژوهش، حاکی از این بود که ابعاد مفهوم زیبایی و مبانی آن در قرآن کریم شامل دو مؤلفه اصلی و کلی است که از طریق ترکیب حدود ۶۷ مفهوم اولیه یا زیرمؤلفه به دست آمده است. مؤلفه‌های اصلی ابعاد مفهوم زیبایی از نظر قرآن کریم به دو گروه زیبایی‌های محسوس و زیبایی‌های معقول تقسیم می‌شوند که این دسته بندی حاصل مراجعه مستقیم به آیات الهی و تحلیل آیات است. در بخش بعدی نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که ابعاد مفهوم زیبایی و مبانی آن در قرآن که حاصل تحلیل محتوای متون مرتبط با زیبایی در قرآن است؛ شامل سه مؤلفه کلی تناسب، معنا و هدفمندی است که از طریق ترکیب حدود ۱۵۲ مفهوم اولیه و ۱۶ مقوله محوری به دست آمده است. این نتیجه نیز یافته‌های حسین زاده (۱۴۱۱)، آقایی و علم الهدی (۱۳۹۱)، عطایی (۱۳۹۱)، بلخاری قهری (۱۳۹۶) و شیخ بهایی (۱۳۹۱) را مورد تأیید قرار می‌دهد. بر اساس این نتیجه و با نظر به این ابعاد، پنج وجه زیباشناختی در امور زیبا وجود دارند که حضور آن‌ها در تحقق امر زیبا، از منظر قرآن، الزامی است. این پنج معیار عبارتند از: «معنا»، «تناسب»، «هدفمندی»، «زیبایی‌های محسوس» و «زیبایی‌های معقول»، که از منظر جنبه‌های عینی و ذهنی قابل بررسی اند. از این میان معیار «هدفمندی» علاوه بر اینکه به جنبه‌ی عینی زیبایی اشاره دارد، ناظر بر جنبه‌ی ذهنی مفهوم زیبایی از منظر قرآن نیز می‌باشد. با این تفصیل می‌توان گفت که وجوه «تعادل» یا «تناسب» و «معنا» مربوط به جنبه‌های عینی زیبایی و وجه «هدفمندی» از جنبه‌های عینی - ذهنی زیبایی در قرآن، محسوب می‌شوند. این امر در تشخیص زیبایی‌های تام و ناتمام از منظر قرآن، بسیار تعیین کننده است. از این حیث، زیبایی تام از منظر قرآن، عملی است که به هدف نیل به زیبایی مطلق انجام می‌گیرد و زیبایی‌های دانی و نازل، آن دسته از زیبای‌ها را شامل می‌شوند که در وجه «هدفمندی»، از این مسیر منحرف شده یا هدفی غیر خدایی دارند. همچنین، مفهوم «اتقان» به معنای کامل، تمام بودن، و «حُسن»، بنیادی‌ترین ارکان معنا و مفهوم زیبایی در قرآن، محسوب می‌شوند. از این حیث، «اتقان» بیانگر ساختار امر زیبا است که ارتباط عمیقی با مفاهیمی نظیر خدا، آفرینش و زیبایی دارد. این مفهوم، ناظر بر ساختار تربیت زیبایی شناسانه، مبنی بر حضور تمام و کمال شروط زیبایی و بنابراین تحقق زیبایی تام است.

سؤال فرعی دوم: استخراج اصول و روش‌های تربیت زیبایی شناسانه در آیات قرآن کریم چگونه است؟

در پی پاسخ به این پرسش، حاصل بررسی‌های این پژوهش شامل اصول کلی نظیر: «زیبایی برخورداری از کیفیات زیبایی شناسانه‌ی ظاهری»، «زیبایی برخورداری از رفاه مادی و معنوی»، «زیبایی بخشندگی»، «زیبایی رعایت عدالت»، «زیبایی حفظ حرمت و کرامت دیگران»، «زیبایی احساس مسئولیت در قبال دیگران»، «زیبایی حق‌پذیری»، «زیبایی آزاداندیشی»، «زیبایی گذشت»، «زیبایی قدرشناسی»، «زیبایی از خودگذشتگی»، «زیبایی خویش‌تنداری»، «زیبایی شجاعت»، «زیبایی جامعیت»، «زیبایی عمل‌مداری»، «زیبایی فروتنی»، «زیبایی رعایت انصاف»، «زیبایی راستی»، «زیبایی مهربانی»، «زیبایی پسندیدگی»، «زیبایی عقلانیت»، «زیبایی رعایت نظم»، «زیبایی فضل»، «زیبایی خیرخواهی»، «زیبایی خودپالایی»، «زیبایی خود بسندگی»، «زیبایی پایداری» و «زیبایی اصالت» و... می‌باشد.

در این پژوهش در بخش روش‌های تربیت زیبایی شناسانه به ارائه تصویری تفصیلی از بکارگیری الگوی پیشنهادی، در فرایند مهم‌ترین حوزه‌های فعالیت‌های تربیتی، یعنی روند خلق فضاهای یادگیری پرداخته شده است. حاصل بررسی‌های این بخش، در چهار مؤلفه زیباسازی محسوس، زیباسازی معقول، زیباسازی معنوی و زیباسازی اخلاقی فضاهای یادگیری ارائه شده‌اند. با توجه به تعریف تربیت زیبایی شناسانه در این پژوهش که ناظر بر نقش مربی در عرصه‌ی آموزش و تربیت است، این راهبردها عبارتند از: عمل‌مداری مربی، تعهد نسبت به مربی، از خودگذشتگی مربی در امر تربیت و آموزش، تلاش برای حضور عدالت در فضاهای آموزشی و تربیتی، قرار دادن خود به جای مربی، تعلل و تفکر در تصمیمات تربیتی و آموزشی، بازنگری و ویرایش خود در روند تربیت و آموزش، آزاداندیشی و عقلانیت در امر تربیت و آموزش، فروتنی مربی در امر تربیت و آموزش، بخشندگی در تربیت و آموزش، اصالت و خودبسندگی در تربیت و آموزش، مهربانی (عدم خشونت) در تربیت و آموزش، شجاعت در امر تربیت و آموزش، ثبات رای و نظر مربی در روند تربیت و آموزش و توجه به کیفیات زیبایی شناسانه‌ی ظاهری در فضاهای یادگیری. هر چند منطبق با یافته‌های فوق‌الذکر تحقیقات علمی خاصی مشاهده نشد ولی به طور کلی می‌توان گفت برخی از مضامین و دستاوردهای این بخش با تحقیقات حسین زاده (۱۴۱۱)، آقایی و علم‌الهدی (۱۳۹۱)،

عطایی (۱۳۹۱)، بلخاری قهری (۱۳۹۶)، شیخ بهایی (۱۳۹۱)، شریفی و رضازاده (۱۳۹۴)، مظفر و همکاران (۱۳۹۶)، ایازی (۱۳۹۱) در نهایت باید گفت، این پژوهش که به هدف ارتقاء اثربخشی فعالیت های متنوع تربیتی، حاوی ایده ایبرای نوسازی و حل مسئله عدم کارایی و جذابیت کافی در فعالیت های رایج تربیتی بود، گام ابتدایی راهی روشن و البته پرفراز و نشیب محسوب می گردد. در مقایسه با پژوهش های پیشین در این پژوهش سعی شد تا صورت کاربردی مفاهیم کلان در حوزه عمل و اجرا هر چه بیشتر تبیین و ایضاح گردد. آنچه از این پژوهش می تواند دستمایه پژوهش های بعدی قرار گیرد، در کمترین صورت خود، طرح مسئله و تبیین وجوه متنوع و غیرقابل چشم پوشی مساله ی توجه به مباحث زیبایی و زیبایی شناسی در عرصه ی تعلیم و تربیت می باشد. در این پژوهش همه تلاش ها در درجه ی نخست مصروف بیان اهمیت موضوع زیبایی به عنوان کیفیتی غیر قابل انکار در آفرینش غایت نگرانه ی اجزای دیدنی و نادیدنی فضاهای تربیتی بوده است.

پیشنهاد های تحقیق

با توجه به یافته های پژوهش حاضر، پیشنهاد های زیر ارائه می گردد:

- ۱- پیشنهاد می گردد مریبان در تمام تصمیم گیری های خود، با تأکید بر نظر ورزی و وثیق، در راه اجرای نظرات خود و مستند کردن نظرات مطرح شده و دفاع از آن ها، تلاش کنند.
- ۲- پیشنهاد می گردد مریبان و معلمان با استفاده از استدلالات روشن به اثبات نظرات خود پرداخته و با شیوه ای صحیح آن را به صورت روشن در معرض نقد مخاطبین خود قرار دهد. از اینرو، سهل انگاری در پی گیری تصمیمات اتخاذ شده موجبات زشتی این روند را فراهم خواهد آورد که دلیل آن مخدوش بودن وجه زیباشناختی «تعالی»، «تناسب» و «کارایی» است که از شروط لازم تحقق امر زیبا به شمار می روند.
- ۳- پیشنهاد می گردد مریبان از مهارت و تخصص لازم در مراحل تدوین یک متن و همچنین بکارگیری آن در صحنه ی عمل برخوردار باشند. همگرایی دانش و مهارت در عمل، به هدف خلق اثری زیبا در این حوزه، در گرو برخورداری از تخصص و مهارت در زمینه موضوع اصلی کتاب از یک سو و از سوی دیگر برخورداری مهارت و تخصص لازم در زمینه

تدوین یک کتاب آموزشی می باشد.

۴- پیشنهاد می شود مربیان در روند خلق فضاهای یادگیری، همواره منافع و مصالح متربیان را در نظر داشته باشد و با دقت، از هرگونه ضرر و زیان احتمالی در روند یادگیری به مخاطبین جلوگیری کند. این امر، در روند تربیت، موجبات ایجاد فضایی سرشار از امنیت و اعتماد را فراهم می آورد.

۵- پیشنهاد زیبایی شناسانه مهمی که مبتنی بر مبنای زیبایی عدالت در روند خلق فضاهای یادگیری، برای مربیان قابل ارائه است، تلاش برای حضور عدالت، تعهد، انصاف، بخشندگی و ایثار و از خودگذشتگی در روند تربیت و آموزش است.

۶- پیشنهاد می شود مربی در هر تصمیم تربیتی خود را به جای متری قرار داده و از منظر و دیدگاه او به بنگرد. این امر در فضاهای مکتوب یادگیری نیز به معنای لزوم قرار دادن خود به جای مخاطبان اثر می باشد. این توصیه مهم زیبایی شناسانه در روند خلق فضاهای مکتوب یادگیری این است که مؤلف باید در روند تدوین متن، خود را به جای مخاطبین و متربیان قرار دهد. این امر موجب می شود که با دید عمیق تری، به جرح و تعدیل مطالب و مناسب سازی آن با مخاطبین خود پردازد.

۷- پیشنهاد مهم بعدی در روند خلق زیبایی شناسانه ی فضاهای یادگیری، خودپالایی به معنای ارزیابی مداوم و پالایش خود از اشتباهات است که بر اساس بخش تحلیل مفهوم زیبایی، از منظر قرآن در زمره ی زیبایی ها قرار دارد.

۸- پژوهش در سطحی گسترده تر با استفاده از احادیث و روایات موجود در این زمینه، انجام شود.

۹- با تغییر زاویه ی دید پژوهش، عرصه های دیگری از فعالیت های تربیتی، اعم از وظایف متری و روابط بین مربی و متری، با نظر به تربیت زیبایی شناسانه، مورد بررسی و تبیین قرار گیرد.

کتاب نامه

- قرآن کریم. ترجمه محمدمهدی فولادوند، تهران: دارالقرآن کریم، دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ۱۴۱۵.
۱. ایازی، سیدمحمد علی. قرآن اثری جاویدان. تهران: کتاب مبین، ۱۳۱۳.
 ۲. ایزوتسو، توشیهکو. خدا و انسان در قرآن. ترجمه احمد آرام. تهران: شرکت انتشار، ۱۳۹۳.
 ۳. باقری، خسرو. درآمدی بر فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۱۷.
 ۴. _____. نگاهی دوباره به تربیت اسلامی. تهران: انتشارات مدرسه، ۱۳۹۲.
 ۵. بلخاری قهی، حسن. مفهوم زیبایی و مبانی زیبایی‌شناسی در قرآن. نشریه هنرهای زیبا-هنرهای تجسمی، شماره ۴، ۱۳۹۶.
 ۶. تهرانی، میرزا مهدی. مبانی موسیقی قرائت قرآن. تهران: نشر زلال، ۱۳۹۴.
 ۷. شریفی، علی؛ رضازاده جودی، مهدی. منظومه‌ی مفهومی زیبایی‌شناسی در پرتو آیات قرآن کریم. فصلنامه سراج منیر، دوره ۶، شماره ۲۱، صص ۱-۲۱، ۱۳۹۴.
 ۸. شمخی، مینا. تأثیر تربیت قرآنی بر تبلور کمال انسانی. دو فصلنامه آموزه‌های تربیتی در قرآن و حدیث، سال اول، شماره ۲، صص ۷۶-۵۹، ۱۳۹۴.
 ۹. صادق زاده، علیرضا؛ حسنی، محمد؛ کشاورز، سوسن؛ احمدی، آمنه. گزارش نهایی پژوهش ملی آموزش و پرورش. تهران: دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۱۹.
 ۱۰. قرشی، سید علی اکبر. قاموس کتاب. تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱.
 ۱۱. کمیجانی، داود؛ فریادرس، زینب. آشنایی با ساختار تربیت دینی و راه کارهایی برای پذیرش آن در سنین کودکی. دو فصلنامه آموزه‌های تربیتی در قرآن و حدیث، سال اول، شماره ۲، صص ۱۱-۱، ۱۳۹۴.
 ۱۲. مظفر، فرهنگ؛ امین پور، احمد؛ اخوت، احمدرضا؛ پورصالحی، عاطفه. مراتب زیبایی، تصدیق و تحسین زیبایی برگرفته از مفهوم حسن در قرآن. پژوهش‌های معماری اسلامی،

- قطب علمی معماری اسلامی، سال پنجم، شماره چهارم، صص ۱۱۳-۱۲۱، ۱۳۹۶.
۱۳. موسوی، فاطمه سادات. نکات تربیتی قصه‌های قرآنی (با تاکید بر قصه حضرت ایوب و حضرت یحیی). پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران، ۱۴۱۱.
۱۴. نلر، جی. اف. آشنایی با فلسفه آموزش و پرورش. ترجمه فریدون بازرگان دیلمقانی. تهران: انتشارات سمت، ۱۳۱۳.
۱۵. هالینگ دیل، ویلیام جان. تاریخ فلسفه غرب. ترجمه غلامحسین آذرنگ. تهران: انتشارات ققنوس، ۱۳۹۱.
۱۶. الحنبلی، ابن رجب. جامع العلوم والحکم. بیروت: مؤسسه الرساله، ۱۴۲۲.
۱۷. راغب اصفهانی. ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن. قم: مؤسسه تحقیقات و نشر معارف اهل البیت، ۱۴۱۶.
۱۸. طباطبایی، محمدحسین. تفسیر المیزان. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴.
۱۹. طبرسی، فضل بن حسن. مجمع البیان فی تفسیر القرآن. تهران: مکتبه الاسلامیه، ۱۳۷۹.
۲۰. طوسی، خواجه نصیر. أساس الاقتباس. تهران: دانشگاه تهران، بی تا.
۲۱. علم الهدی، سیدمرتضی. الموضح، عن جهه اعجاز القرآن. مشهد: بنیاد پژوهش‌های آستان قدس رضوی، ۱۳۱۷.

22. Eisner, E. The Arts and the Creation of Mind. Yale University Press, New Haven, 2002.